

**Osnovna škola u Hrvatskoj i društvo znanja,
Društvena istraživanja, Vol. 18, br. 4-5,
str. 603-932, srpanj-listopad 2009.**

Stavovi o postojećem obrazovnom sustavu, Nastavnome planu i programu u javnosti često izražavaju učenici, roditelji, ali i učitelji no rijetka su istraživanja koja usmjeravaju pažnju na relevantne čimbenike koji su sastavnica vrlo glomaznoga u složenoga sustava odgoja i obrazovanja. Nastojanja pojedinaca, medija, udruga i društva u cjelini usmjerena su na promjene, ali one moraju biti potaknute od Vlade, koja treba donositi odluke utemeljene na znanstvenim istraživanjima i preporukama. Jedino je tim pristupom moguće izbjeći promjene bez jasnoga koncepta, a viziju razvoja temeljiti na rezultatima empirijskoga istraživanja, koji omogućuju razumijevanje stanja, predviđanje i planiranje budućih promjena. Preopširan Nastavni program koji opterećuje učenika, nastavni sadržaji prepuni podataka, metode poučavanja koje nisu usmjerene na učenika, već na usvajanje sadržaja i enciklopedijskih podataka te nepouzdana praćenje i vrjednovanje dovelo je do neminovnosti uvođenja Hrvatskoga nacionalnoga obrazovnoga standarda (HNOS-a). Implementacija HNOS-a, odnosno kurikularnoga pristupa unaprjeđivanja sustava odgoja i obrazovanja, uključuje i obvezu nezavisnoga vanjskog vrednovanja obrazovanja .

Časopis *Društvena istraživanja* u svom posebnome broju “*Osnovna škola u Hrvatskoj i društvo znanja*” posvećenom temi odgoja i obrazovanja, a utemeljenoj na rezultatima istraživanja što ga je proveo *Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar*, bavi se problemima unutar osnovnoškolskoga sustava koji snažno utječu na njegovu ukupnu funkcionalnost i uspješnost. U okviru redovite djelatnosti Instituta, osmišljena je i organizirana provedba ovoga do sada jedinstvenoga istraživanja. Osim velikoga broja učenika uključenih u istraživanje, cijeli je projekt proveden na zavidnoj stručnoj i znanstvenoj razini uz potporu i uključenost nezaobilaznih čimbenika sustava: Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Agencije za odgoj i obrazovanje, Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Instituta za javne financije i sve osnovne škole RH što uključuje impresivan broj ravnatelja škola, stručnih suradnika, učitelja, roditelja i skrbnika. Rezultati opsežnih i pomno pripremljenih istraživanja cjelovit su prikaz stanja u školstvu, a temelje se na podacima prikupljenim u okviru projekta “Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS)”.

Žebec, Šakić i Kotrla Topić u radu *Analiza odnosa brzine obradbe podataka, razumijevanja pročitano i školskog uspjeha u učenika nižih razreda osnovne škole* su prikazali odnos brzine obradbe podataka (BOP), razumijevanja pročitano i školskog uspjeha iz triju nastavnih predmeta (hrvatskoga jezika, matematike te prirode i društva) kod učenika nižih razreda osnovne škole ukazali na to da djeca koja imaju bolju sposobnost stvaranja cjelovite slike sadržaja pisanoga teksta u određenoj mjeri ostvaruju bolje rezultate na testovima znanja.

Raboteg-Šarić, Šakić i Brajša-Žganec istraživale su odnos između kvalitete školskoga života, školskog uspjeha, motivacije i neprimjerenih ponašanja učenika viših razreda osnovne škole. U tekstu *Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika* su zaključile da je vrlo važno kakvu interakciju nastavnici uspostavljaju s učenicima i koliko im učenje prezentiraju kao intelektualni izazov, čime se smanjuje nedisciplina u razrednome odjelu. Učenici koji imaju negativne osjećaje prema školi, oni koji ne smatraju da je školski uspjeh relevantan za njihovu budućnost, te učenici koji se ne doživljavaju kompetentnima za uspješno usvajanje novih sadržaja češće neopravdano izostaju s nastave.

Burušić, Babarović i Šakić su u tekstu *Roditeljsko zadovoljstvo školom i stav prema promjenama u školstvu :uloga roditeljskih ulaganja i očekivanih posljedica promjena* objavili ispitivanje mogućnosti objašnjenja uspješnosti osnovnih škola na temelju niza obilježja pokušavajući utvrditi najbolje odrednice njihove uspješnosti. Ispitano je ukupno 94.428 učenika četvrtog i osmog razreda. Učenici četvrtoga razreda rješavali su objektivne ispite znanja iz hrvatskoga jezika, matematike, prirode i društva, integracije nastavnih sadržaja i prvoga stranog jezika u redovnoj nastavi, a učenici osmog razreda ispite iz biologije, fizike, kemije, geografije, povijesti, integracije nastavnih sadržaja iz prirodoslovlja i društveno-prirodoslovne skupine predmeta te hrvatskoga jezika i prvoga stranog jezika u redovnoj nastavi.

Rezultati njihovoga istraživanja pokazuju da statusna obilježja pojedine škole (obilježja osnivača škole, njezin administrativni i formalni status, izvođenje nastave u matičnim i/ili u područnim školama, učenici putnici, broj smjena u kojima škola radi) najviše utječu na njenu uspješnost. Drugim riječima, pokazalo se da su male škole manje uspješne u odnosu na srednje velike škole. To je, po svemu sudeći, uzrokovano različitim početnim pozicijama iz kojih su škole započinjale svojim radom. Međutim, treba uzeti u obzir da male škole sa slabijim statusnim obilježjima pohađaju učenici nepovoljnijih sociodemografskih obilježja pa je moguće i da one u pogledu obrazovnih postignuća učenicima pružaju jednako ili čak više nego što bi istim tim učenicima pružile velike škole.

Brajša-Žganec, Kotrla Topić i Raboteg-Šarić u članku *Povezanost individualnih karakteristika učenika sa strahom od škole i izloženosti nasilju od strane vršnjaka*

u školskom okruženju ispitivale su povezanost individualnih osobina učenika viših razreda osnovne škole sa strahom od škole i izloženosti nasilju od strane vršnjaka u školskom okruženju. Većina učenika zapravo voli ići u školu zbog učenja i zbog druženja s vršnjacima. Nasuprot tome, za dio djece odlazak u školu je stresan i često dovodi do somatskih tegoba i izbjegavanja odlaska u školu. Ukoliko se problem ne uoči na vrijeme te se ne započne pravodobno rješavati, posljedice za zdravlje i obrazovnu budućnost djeteta mogu biti poprilično ozbiljne. Konkretni rezultati ovoga istraživanja pokazuju da djevojčice te stariji učenici i učenice procjenjuju češću prisutnost straha od škole, dok dječaci te mlađi učenici i učenice viših razreda osnovne škole procjenjuju da su češće izloženi nasilju svojih vršnjaka. Strah od škole u najvećoj mjeri osjećaju starije djevojčice, a vršnjačkom su nasilju najčešće izloženi mlađi dječaci. Nadalje, samopouzdaniji učenici osjećaju manji strah od škole te su oni, uz učenike s boljim socijalnim vještinama, manje izloženi nasilju vršnjaka.

Vrselja, Sučić i Franc svoje su istraživanje objavili pod naslovom ***Rizična i antisocijalna ponašanja mladih adolescenata i privrženost školi, pokušale utvrditi pojavnost rizičnih i antisocijalnih ponašanja mlađih adolescenata, odnos između sklonosti rizičnim i antisocijalnim ponašanjima i školskog uspjeha te privrženosti školi ovisno o uzrastu i spolu***. Pokazalo se da su učenici osmog razreda najskloniji rizičnim i antisocijalnim ponašanjima, dok su tome najmanje skloni učenici petog razreda. U sklonosti rizičnim i antisocijalnim ponašanjima utvrđeno je značajno razlikovanje s obzirom na privrženost školi, i to neovisno o uzrastu i spolu, dok razlike s obzirom na opći uspjeh nisu potvrđene.

Maričić, Šakić i Franc su među roditeljima učenika iz 49 osnovnih škola u Republici Hrvatskoj istraživanjem pokušali upoznati odrednice roditeljskoga zadovoljstva školstvom, kao i odrednice njihova općeg stava o potrebnim promjenama u školstvu. Rezultate opisuju u radu ***Roditeljsko zadovoljstvo školom i stav prema promjenama u školstvu: uloga roditeljskih ulaganja i očekivanih posljedica promjena***. Zadovoljniji roditelji redovitije odlaze u školu i više pridonose djetetovu obrazovanju vezano uz učenje. Roditelji čiji je doprinos uglavnom financijske prirode, manje su zadovoljni školstvom. Roditelji koji više uočavaju neprimjerenosti u načinu ocjenjivanja manje su zadovoljni školstvom, kao i oni roditelji koji uočavaju više materijalnih i stručnih poteškoća. Na zadovoljstvo roditelja školstvom također utječe i njihovo obrazovanje te njihove težnje vezane uz djetetovo obrazovanje.

Babarović, Burušić i Šakić su u članku ***Odrednice uspjehnosti osnovnih škola u Republici Hrvatskoj: rezultati empirijske provjere***, objavili istraživanje kojim su nastojali utvrditi do koje je mjere na temelju niza obilježja učenika, njegove okoline, učitelja, nastavnoga procesa, škole i ravnatelja moguće predvidjeti obrazovno postignuće učenika na kraju osnovnoškolskoga obrazovanja. Spol učenika se pokazao

najboljim prediktorom uspjeha učenika na ispitima iz hrvatskoga i engleskoga jezika, dok je za uspjeh u ostalim predmetima spol bio manje bitan. Jedan od značajnijih prediktora bila je i obiteljska situacija učenika: učenici koji žive u cjelovitim obiteljima u svim ispitima, osim ispita iz engleskoga jezika, postižu nešto bolje rezultate, nego učenici koji žive samo s jednim roditeljem. Nadalje, nešto bolje rezultate sustavno postižu učenici koje poučavaju učiteljice, te učenici koje poučavaju učitelji mentori ili savjetnici u usporedbi s onima čiji učitelji nisu napredovali u zvanju. Pozitivan učinak na postignuće učenika u gotovo svim ispitima ima i kontinuitet predavanja istog učitelja tijekom obrazovnog razdoblja, a u biologiji, fizici i kemiji uspjeh u ispitima malo je bolji ako se nastava izvodi u specijaliziranim učionicama.

Milas i Ferić su u svom radu *Utječe li produljenje obveznoga školovanja na smanjenje stope ranoga prekidanja školovanja*, analizirali statističke podatke o raznim obilježjima obrazovnih sustava i obrazovne učinkovitosti na uzorku 33 europske države u sastavu EU-a ili u procesu pridruživanja s ciljem procjene učinaka produljenja obveznoga školovanja na stopu ranoga prekidanja školovanja. Statistike pokazuju da osobe bez srednjoškolske naobrazbe ne mogu dovoljno zaraditi za vlastito uzdržavanje, imaju trostruko veću vjerojatnost za nezaposlenost i dvostruko veće izgleda da se nađu ispod ruba kojim se definira siromaštvo. Produljenjem obveznoga školovanja moguće je spriječiti prerano napuštanje obrazovnoga sustava. Rano odustajanje od školovanja niže je u zemljama koje za obrazovanje izdvajaju veći postotak vlastita BDP-a. Iako se ne može donijeti konačan zaključak o djelotvornosti uvođenja produljenja obveznoga školovanja na smanjenje stope odustajanja na temelju dobivenih rezultata, ipak je potrebno napomenuti da analizirani podaci ne govore u prilog učinkovitosti zakonskog produljenja obveznog školovanja.

Na kraju je značajno naglasiti da su sva ova istraživanja temeljita, stručna, i znanstvena ali i jednostavno i jasno interpretiraju dobivene rezultete pa su prikladan smjerokaz svim sastavnicama obrazovnoga sustava i mogu poslužiti u trenucima nedoumice glede donošenja stručnih odluka studentima učiteljskih i nastavničkih fakulteta, akademskoj zajednici, učiteljima, stručnim suradnicima u osnovnim školama, ali i svima koji oblikuju obrazovnu politiku. Odgovornost pri donošenju dugoročnih odluka u zakonodavnome, strateškome ili savjetodavnome smislu nameće neizostavnost uvažavanja znanstvenih istraživanja i empirijskih pokazatelja. Zasiurno će odlučivanje utemeljeno na ovim istraživanjima biti po mjeri djeteta, što i jest bio moto HNOS-a, ali i u skladu s dosadašnjom obrazovnom tradicijom Hrvatske, koja se usklađuje sa zahtjevima moderne i napredne europske obrazovne politike.

Ljiljana Klinger, Zagreb